

Peter Hamolke

О ПОЕТИЦИ
МЕЂУПРОСТОРА И
МЕЂУВРЕМЕНА

*Германистичко-славистички
сусрети поводом додјеле
Нобелове награде Петеру Хандкеу*

Зборник научних радова

Филолошки факултет
Универзитета у Бањој Луци
24. и 25. маја 2021. године

ZUR POETIK DER
ZWISCHENRÄUME UND
ZWISCHENZEITEN

*Germanistisch-slawistische
Begegnungen anlässlich der
Nobelpreisverleihung an Peter Handke*

Sammelband

Philologische Fakultät
der Universität Banja Luka
24. und 25. Mai 2021

Издавач	Универзитет у Бањој Луци Филолошки факултет
Уредници публикације	Проф. др Анђелка Крстановић, Универзитет у Бањој Луци Доц. др Андреја Марић, Универзитет у Бањој Луци
Организациони одбор	Проф. др Горан Латинковић, Универзитет у Бањој Луци Проф. др Саша Шмуља, Универзитет у Бањој Луци Проф. др Анђелка Крстановић, Универзитет у Бањој Луци Доц. др Андреја Марић, Универзитет у Бањој Луци Мср Ивана Четић, Универзитет у Бањој Луци
Научно-уређивачки одбор	Проф. др Хервиг Готвалд, Универзитет у Салцбургу Проф. др Арја Ринекангас, Универзитет у Оулуу (Финска) Проф. др Татјана Кухаренка, Универзитет у Риги (Летонија) Проф. др Зорана Ковачевић, Универзитет у Бањој Луци Проф. др Бранислав Ивановић, Универзитет у Београду Проф. др Анђелка Крстановић, Универзитет у Бањој Луци Доц. др Андреја Марић, Универзитет у Бањој Луци
Рецензенти	Доц. др Маја Антић, Универзитет у Нишу Проф. др Јосип Бабић, Свеучилиште „Јосип Јурај Штросмајер” у Осиеку Проф. др Добрила Бегенишић, Универзитет у Источном Сарајеву Проф. др Љиљана Бањанин, Универзитет у Торину Доц. др Никола Вујчић, Универзитет у Крагујевцу Проф. др Борис Дудаш, Свеучилиште у Риједи Доц. др Александра Лазић Гавриловић, Универзитет у Београду Доц. др Соња Новак, Свеучилиште „Јосип Јурај Штросмајер” у Осиеку Доц. др Кати Озер, Универзитет у Новом Саду Проф. др Наталија Панић Церовски, Универзитет у Београду Доц. др Младен Папаз, Универзитет у Источном Сарајеву Проф. др Милица Пасула, Универзитет у Новом Саду Доц. др Александар Петровић, Универзитет у Источном Сарајеву Проф. др Смиља Срдић, Универзитет у Београду Проф. др Рада Станаревић, Универзитет у Источном Сарајеву
Лектори	Проф. др Мијана Кубурић Мацура, Универзитет у Бањој Луци Мср Сабина Скот
Превод	Михаел Ресановић, Универзитет у Бањој Луци
Припрема за штампу	Мср Данијел Дојчиновић, Универзитет у Бањој Луци
Штампа	„PRINT SHOP” д. о. о. Источна Илица
За штампарiju	Зоран Миовчић
Тираж	100

Овај зборник садржи научне радове који су представљени на конференцији „Лингвистичка, приповједачка и преводна проблематика у епском опусу Петера Хандкеа”, одржаној на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци 24. и 25. маја 2021. године. Зборник ће бити доступан и у електронском облику на сајту Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци.

Herausgeber	Universität Banja Luka Philologische Fakultät
Redakteure der Publikation	Prof. Dr. Anđelka Krstanović, Universität Banja Luka Doz. Dr. Andreja Marić, Universität Banja Luka
Organisationsausschuss	Prof. Dr. Goran Latinović, Universität Banja Luka Prof. Dr. Saša Šmulja, Universität Banja Luka Prof. Dr. Anđelka Krstanović, Universität Banja Luka Doz. Dr. Andreja Marić, Universität Banja Luka M. A. Ivana Četić, Universität Banja Luka
Redaktionsausschuss	Prof. Dr. Herwig Gottwald, Universität Salzburg Prof. Dr. Arja Rinnekangas, Universität Oulu (Finnland) Prof. Dr. Tatjana Kuharenoka, Universität Riga (Lettland) Prof. Dr. Zorana Kovačević, Universität Banja Luka Prof. Dr. Branislav Ivanović, Universität Belgrad Prof. Dr. Anđelka Krstanović, Universität Banja Luka Doz. Dr. Andreja Marić, Universität Banja Luka
Rezensenten	Doz. Dr. Maja Antić, Universität Niš Prof. Dr. Josip Babić, Universität „Josip Juraj Strossmayer“ in Osijek Prof. Dr. Dobrila Begenešić, Universität Istočno Sarajevo Prof. Dr. Ljiljana Banjanin, Universität Torino Doz. Dr. Nikola Vujčić, Universität Kragujevac Prof. Dr. Boris Dudaš, Universität Rijeka Doz. Dr. Aleksandar Lazić Gavrilović, Universität Belgrad Doz. Dr. Sonja Novak, Universität „Josip Juraj Strossmayer“ in Osijek Doz. Dr. Kati Ozer, Universität Novi Sad Prof. Dr. Natalija Panić Cerovski, Universität Belgrad Doz. Dr. Mladen Papaz, Universität Istočno Sarajevo Prof. Dr. Milica Pasula, Universität Novi Sad Doz. Dr. Aleksandar Petrović, Universität Istočno Sarajevo Prof. Dr. Smilja Srdić, Universität Belgrad Prof. Dr. Rada Stanarević, Universität Istočno Sarajevo
Lektoren	Prof. Dr. Mijana Kuburić Macura, Universität Banja Luka M. A. Sabine Skott
Übersetzung	Michael Resanović, Universität Banja Luka
Druckvorbereitung	M. A. Danijel Dojčinović, Universität Banja Luka
Druck	„PRINT SHOP“ d. o. o. Istočna Ilidža
Für die Druckerei	Zoran Miović
Auflage	100

Dieser Sammelband enthält wissenschaftliche Arbeiten, die auf der am 24. und 25. Mai 2021 an der Philologischen Fakultät der Universität Banja Luka stattgefundenen Tagung „Sprach-, Erzähl- und Translationsproblematik in Peter Handkes epischem Opus“ vorgestellt wurden. Der Sammelband wird in elektronischer Fassung auf der Webseite der Philologischen Fakultät der Universität in Banja Luka frei verfügbar sein.

САДРЖАЈ ■ INHALT

<i>Анђелка Ж. Крстановић</i>	10
ПОВОДОМ ДОДЈЕЛЕ НОБЕЛОВЕ НАГРАДЕ ПЕТЕРУ ХАНДКЕУ ANLÄSSLICH DER NOBELPREISVERLEIHUNG AN PETER HANDKE	
<i>Herwig H. Gottwald</i>	16
Grundformen mythisierender Erzählkunst bei Handke seit <i>Langsame Heimkehr</i> ОСНОВНИ ОБЛИЦИ МИТСКОГ ПРИПОВИЈЕДАЊА КОД ХАНДКЕА ОД СПОРОГ ПОВРАТКА КУЋИ	
<i>Анђелка Ж. Крстановић</i>	28
Die Poetik von Peter Handke im Licht der engagierten Literatur ПОЕТИКА ПЕТЕРА ХАНДКЕА У СВЈЕТЛУ АНГАЖОВАНЕ КЊИЖЕВНОСТИ	
<i>Žarko M. Radaković</i>	45
Übersetzend Lesend Schreibend. Aus dem Tagebuch des Übersetzers ПРЕВОДЕЊИ, ЧИТАЈУЊИ, ПИШУЊИ. ИЗ ДНЕВНИКА ПРЕВОДИОЦА	
<i>Božinka M. Petronijević</i>	56
Kosovski diskurs u Handkeovom jeziku – problem interpretacije <i>kukavice</i> u delu <i>Die Kuckucke von Velika Hoča</i> КОСОВАРИСЧЕР ДИСКУРС ИН ХАНДКЕС СПРАЧЕ – ДАС ПРОБЛЕМ ДЕР ІНТЕРРЕТАТИОН ДЕС КУКУКУКС ІМ ВЕРК ДІЕ КУКУКУКЕ ВОН ВЕЛІКА НОЇА	
<i>Бранислав Д. Ивановић, Софија А. Биланџија</i>	65
Конјунктив у савременом немачком језику и преводни еквиваленти у норвешком на корпусу романа <i>Die Angst des Tormanns beim Elfmeter</i> Петера Хандкеа и његовог превода на норвешки DER DEUTSCHE KONJUNKTIV UND SEINE NORWEGISCHEN ÜBERSETZUNGSÄQUIVALENTE AM BEISPIEL DES ROMANS <i>DIE ANGST DES TORMANNS BEIM ELFMETER</i> VON PETER HANDKE UND DESSEN ÜBERSETZUNG INS NORWEGISCHE	

<i>Andela T. Vujošević</i>	88
Serbiendiskurs Ende der Neunzehnhundertneunziger Jahre bei Peter Handke im Vergleich zum Bild Serbiens im Magazin <i>Spiegel</i> ДИСКУРС О СРБИЈИ 1999. ГОДИНЕ КОД ПЕТЕРА ХАНДКЕА У ПОРЕЂЕЊУ СА СЛИКОМ СРБИЈЕ У ИЗВЕШТАВАЊИМА МАГАЗИНА <i>ШПИГЕЛ</i>	
<i>Branko Đ. Tošović</i>	114
Kriolizam Iva Andrića i Petera Handkea KRYOLISMUS VON IVO ANDRIĆ UND PETER HANDKE	
<i>Marija C. Jefčimijević Mihaјloviћ</i>	132
Слово о „књижевном бивствовању” или пролегомена за сувишног критичара (Петер Хандке, <i>Поподне писца</i>) EIN WORT ÜBER „LITERARISCHES DASEIN“ ODER PROLEGOMENA FÜR DEN ÜBERFLÜSSIGEN KRITIKER (PETER HANDKE, <i>NACHMITTAG EINES SCHRIFTSTELLERS</i>)	
<i>Miodrag M. Vukčević</i>	144
Der Anti-Heimat-Begriff und die „Anti-Heimatliteratur“ bei Thomas Bernhard und Peter Handke ПОЈАМ АНТИЗАВИЧАЈА И АНТИЗАВИЧАЈНА КЊИЖЕВНОСТ КОД ТОМАСА БЕРНХАРДА И ПЕТЕРА ХАНДКЕА	
<i>Вук М. Петровић</i>	164
Семиотички хаос света у Хандкеовом <i>Голмановом страху од пена</i> DAS SEMIOTISCHE CHAOS DER WELT IN HANDKES ERZÄHLUNG <i>DIE ANGST DES TORMANNS BEIM ELEFMETER</i>	
<i>Александра В. Пауновић</i>	184
<i>Моравска ноћ</i> Петера Хандкеа. „Аутор у одласку” и лирски захват празнине <i>DIE MORAWISCHE NACHT</i> VON PETER HANDKE. „DER SCHEIDENDE AUTOR“ UND DIE LYRISCHE ERFASSUNG DER LEERE	
<i>Ана М. Нићифоровић</i>	203
Проблематика вербалног насиља у говорним комадима Петера Хандкеа PROBLEMATIK DER VERBALEN GEWALT IN PETER HANDKES SPRECHSTÜCKEN	

<i>Arja T. Rinnekangas</i>	218
Das Fremde in der Erzählung von Peter Handke: <i>Die Obstdiebin – oder Einfache Fahrt ins Landesinnere</i> СТРАНОСТ У ПРИПОВИЈЕЦИ ПЕТЕРА ХАНДКЕА <i>КРАДЉИВИЦА</i> <i>ВОЂА – ИЛИ ЛАГАНА ВОЖЊА У УНУТРАШЊОСТ ЗЕМЉЕ</i>	
<i>Биографије ▪ Autorenverzeichnis</i>	232

Марија С. Јефтимјевић Михајловић¹
Институт за српску културу – Приштина/Лепосавић

СЛОВО О „КЊИЖЕВНОМ БИВСТВОВАЊУ“ ИЛИ ПРОЛЕГОМЕНА ЗА СУВИШНОГ КРИТИЧАРА

(ПЕТЕР ХАНДКЕ, ПОПОДНЕ ПИСЦА)

Апстракт: У раду се тумачи Хандкеова аутопоетичка приповест Поподне писца (1989), која, с једне стране, указује на кризу кредибилитета стручне рецензије, а са друге, постаје облик отпора према неаутентичној књижевној критици, која је себе претпоставила књижевном делу, стављајући се у службу политике и дневнополитичких написа. Међутим, своју критику критике (пре свега, новинске, и оне из које одсуствује сама књижевност/уметност), Хандке није, као што би било очекивано, засновао на њеном негирању (сувишности) већ, супротно, на афирмацији књижевности и стваралачког чина – чина Писања, чиме је оставио трајно завештање будућем Писцу и будућем Читаоцу о важности и сврховитости бављења књижевношћу; о важности аутентичне „књижевне егзистенције“ која је могућа једино у Језику као „кући бића“ (Хајдегер).

Кључне речи: Петер Хандке, Поподне писца, књижевна критика, књижевно бивствовање, Писање, Писац, Превођење, Језик.

У знаку приповести започех! Чинити даље.

Пустити да бива. Пустити да важи. Пред-
стављати. Пре-давати. Надаље обрађивати
најнепостојанију од свих грађа, твој дах;
бити његов механичар.

П. Хандке

Када се у богатом књижевном опусу једног писца, који чине поезија, драме, романи, приповести, путописи, публицистика, нађе књига изразито аутопоетичког концепта, отвара се неколико важних питања: прво, који је

мотив ауторовог оглашавања; друго, коме је такав текст намењен, и треће, која је сврха односно циљ писања таквог текста. У Поговору Хандкесе приповести *Поподне писца* (1987), о којој је овде реч, преводилац Жарко Радаковић истиче да су све чешћа аутопоетичка оглашавања уметника условљена пре свега кризом кредибилитета стручне рецепције. „Естетика рецепције”, сматра он, „постала је политика принуде и надметање компетентних и свезнајућих” (Radaković 2018: 75). У условима развијене научне методологије проучавања књижевности, парадоксално, изгубила се суштина, предмет тог проучавања – књижевноуметничко дело. (Пост)модерна „књижевна хирургија” – критика, усавршеним методолошким „скалпелима” распорила је дело, заузевши његово место, потиснувши у страну и самог читаоца. Критика је ограничила простор деловања уметности, угушила глас писца и наметнула се као неприкосновен ауторитет и самој књижевности; од слушкиње књижевности до њеног господара; од „моста” између читаоца и дела, сатканог од финих нити рецепције, критика се уздигла у институцију, унапредила себе у законодавца, заборављајући притом да је само њено постојање условљено законима књижевности, односно уметности. У таквим околностима писац стаје у одбрану свог дела, па његов аутопоетички запис добија карактер отпора новонасталом „поретку вредности”. То је основни мотив његовог оглашавања, које није намењено само критици (и критичарима) као *Великом инквизитору* књижевности, већ и читаоцима, који су, по речима Марине Цветајеве, „саучесници у стварању”.

Међутим, свој задатак одбране интегритета и ауторитета књижевноуметничког дела писац не заснива искључиво на *критици* књижевне критике (оне која је заборавила на властиту суштину), већ пре свега на *афирмацији* стваралачког чина, чина Писања, његовим феноменима и ноуменима, из чега настаје његова *поетика*, односно *метапоетика*, неопходна и читаоцу и критичару за боље и свестраније разумевање света његовог (и не само његовог) књижевног дела. Аутопоетички запис је нова *Одбрана књижевности*, пред нападима секундарне литературе и тумачења. Због тога се у поретку остварених вредности у пишевом опусу, овакав аутопоетички запис намеће као дело изузетне вредности, као „шифра тумачења” (А. Тибодe) свих других дела, а оправдање сваког његовог тумачења јесте оправдање *књижевности*, а не књижевне критике.

Супротстављајући свет књижевности свету реалности, Хандкеова аутопоетичка приповест *Поподне писца*, својим нетипичним, нелинеарним концептом приповедања, скреће пажњу на важност Писања, Читања и самог Дела, афирмишући, дакле, саму књижевност, извлачећи је из две вечите и упорне сенке, сенке *критичара* и сенке *читаоца*. Према речима Гаетана Пикона, по-

рекло тих двеју сенки лежи у самом уметничком, односно књижевном делу, које се не указује само као предмет уживања, него и као предмет испитивања, истраживања. „Дело – а посебно књижевно – чим се сусретне с погледом, неодољиво призива критичку свест: она га прати као што сенка следи сваки наш корак” (Pikon 1965: 7). Писца изазива то што га та упорна сенка стално прати и од њега полазе сумње које обузимају и тумача/критичара у погледу оправданости размишљања о уметничком делу. Иако није стварано за друге, дело се „нуди погледима”, оно би „да се упореди са сунцем” (*ibid.*: 8), али будући да постоји као вредност за дух, а не као нека ствар у природи, оно не трпи вредновања и оцене које су догме, нити критику лишену елементарних иманентних самој уметности односно књижевности.² Наравно да то не значи да писац треба да пристане на произвољне импресионистичке импровизације, на критику лишену било каквог система, али се буни против оног система који је потиснуо и саму суштину уметности – *биће књижевног дела*. Против те и такве књижевне критике подиже глас и Петер Хандке, усвајајући имплицитно Пиконов став да сва „образложења разума и укуса откривају недовољност љубави, јер је истинска љубав нема”:

Ко на дело одговара објашњењем и суђењем, ко га гледа кроз објашњење и суђење, одиста није у додиру са њим: замењује дело другим предметом, произвољном и крхком мисаоном конструкцијом. Било емотивно или сазнајно, естетичко искуство – као искуство љубавника или мистика – оставља расуђивање у мраку. Изван времена, изван других дела, изван сваког односа и сваке категорије интелекта, као опчињен отмичар, односимо дело да уживамо у њему, у тихој и потајној тмини која се придружује оној легендарној идумејској ноћи у којој је геније стварао не видећи себе сама. (*Ibid.*: 14)

Вешт приповедач, потакнут, пре свега, *неправдом* коју „закон силе” књижевне критике спроводи над „законом истине” књижевног дела, Хандке своју одбрану књижевности започиње *in medias res*, из самог средишта ствари – од

² У једном интервјуу новијег датума, Хандке је на питање Жарка Радаковића за кога писац пише односно како се односи према очекивањима својих читалаца, одговорио: „Писац, самим тим што је писац, већ поседује свест о томе да оно што он доживљава јесте доживљај. А то је у књижевности више од пуког доживљавања. Дакле, то што као писац доживљавам јесте нешто субјективно, али у књижевности је доживљај ипак и нешто објективно. Према томе, већ у тренутку доживљавања писац је свестан да је његова субјективност и нешто објективно. За њега ту и не постоји проблем. Јер када би то што писац пише било само његова ствар, о томе би он само говорио, не би писао. Значи, за мене писца не постоји проблем 'за кога пишем'. Знам да оно што јесте Доживљај важи за свакога ко жели/може/мора/сме да чита.” (Handke 2020: 6–7)

писаћег стола, као олтара велике мистерије, као *олтара Логоса*. Писање је за њега, баш као и за Белу Хамваша, ступање „у надљудски контакт са Логосом“, који је *створитељска реч* (Намваš 2001: 13). Означавајући писаћи сто као „место праведности или место на коме се постајало правичан“ (Handke 2018: 14), Хандке апострофира смисао књижевности да преображава природу онога који пише и онога који чита, односно да на неки начин проповеда (Истину), јер је за њега књижевност „почетак и крај“, како је више пута, на различитим местима и различитим поводима, изјављивао и писао. „Ако не служи човеку и човечанству, књижевност не служи ничему“, писао је и Андрић, потврђујући фундаменталну сврху књижевности. Преображавати природу онога који пише и онога који чита, не значи, међутим, „мењати свет“. У прошлогодишњем интервјуу објављеном под веома интересантним, изразито аутопоетичким насловом: „Желим да оно што стоји у сенци померим на светлост“, Хандке говори о све чешћој идеолошкој злоупотреби синтагме „мењати свет“, због чега посебно апострофира улогу књижевности да (само) *прикаже* свет, то јест да на видело изнесе његову пуноћу:

Ја само желим да свет прикажем у свем његовом богатству и вечном миру, у његовој пуноћи и силној ширини. Ништа друго. Дакле, оно што је одувек ту и било. У разнородности. То је оно што желим својим писањем. Само се утолико може рећи и „мењати свет“. Али реч „мењати“ носи у себи и толико много примеса идеологије. Желим само да оно што јесте, што је, заправо, било скривено, доведем до његовој сјаја. Рећи ћу, дакле: оно што обично стоји у сенци, желим да га померим на светлост. То, и ништа друго! (Handke 2020: 6–7)

Уводећи читаоца (и потенцијалног критичара) у Тајну стваралачког чина, у тајну Писања, Хандке је у аутопоетичкој приповести *Поподне писца* изградио поетички систем у ком је књижевност уздигнута на највиши пиједестал уметности, којој нису потребни *браниоци*; она се од „Страшног суда“, „противника књига“, критичара и читалаца, који себе сматрају надлежним за књиге, „као и за све ствари између неба и земље, јер су [...] обавештени“ (Handke 2018: 35), брани самим својим постојањем, као што се незаштићена Лепота брани од профаног, ружног и злог. У тако успостављеној поларизацији вредности, Хандкеова *стваралачка естетика* (Писања) тријумфује над *деструктивном естетиком* (критике), и то оне критике која се самопроглашава за судију Истине, и оних критичара, модерних инквизитора у служби науке и политике.

Будући поезитована, оплемењена и обогаћена сегментима, појединости-ма и сликама из поподневне свакодневице једног Писца, његовог живота на градској периферији, приповест *Поподне писца* није замишљена нити организована као критичко штиво о штетности књижевне (пре свега новинске) критике, већ изнад свега као поетско и есејистичко дело које на светло износи сâм стваралачки чин, откривајући истовремено и духовни идентитет аутора. Чин *Писања* поистовећен је са чином *писања*: живот у егзистенцијалној равни за Писца је могућ једино као живот у есенцијалној равни („Не ’Ја као Писац’, него, напротив, ’Писац као Ја’” (*ibid.*: 7)). Аутентично „књижевно бивствовање”, везано за време проведено за писаћим столом, не подлеже никаквом временском ограничењу нити ситуирању; оно је *време у времену*, јер Писац време мери „својим мерилима”, неком врстом сунчаног сата путем светлости и поподневне сенке, односно оствареним учинком – Написаног. Елиотовски схваћено, писац *време побеђује временом*, јер је писање схваћено као порицање смрти. „Ниједан уметник не може без маштања о будућности”, пише Пикон, јер, „ако уметник има храбрости да ствара суочен са неразумевањем и заборавом, чак суочен са сопственом смрћу, то бива стога што у њему пребива”, свесно или несвесно, „упоран сан о незнатим људима који ће једнога дана открити његово дело...” (Рикон 1965: 19). У Писцу, дакле, пребивају сенка читаоца и сенка критичара, стварних или замишљених, којих он упорно покушава да се ослободи и у томе се огледа само једна страна тешкоће стваралачког (писа-тељског) чина. Друга, већа и мучнија тешкоћа везана је за „заборав Језика” (о чему ће бити речи у другом делу овог рада).

У том процесу *интериоризације*, симболично изграђеном „кућом у кући”, Писац егзистира есенцијално, односно аутентично, јер мера времена *provedеног у раду* и мера *написаног* за писаћим столом представљају квалитет и квантитет његовог живота као Писца, као онога који своје *осећање живота* мери дубином продора у сфере неизрецивог, односно продором у тајне *Језика*. „Књижевно бивствовање” има карактер светачког позива, јер књижевност, као и свака духовна дисциплина, захтева „огромну унутрашњу дисциплину, прибраност, а она је у сфери подвижништва” (Sekulić 2000: 111). Али, истовремено, Писцу је Књижевност „најслободнија од свих земаља, а помисао на њу једини излаз из свакодневних зала и понизности, у поноситу једнакост” (Handke 2018: 29). Отуда је природа Пишчевог односа према савременој критици, с једне стране, заснована на уверењу да је критичарима Тајна (стваралачког чина) недоступна, који је својим занатом скрнавe, уместо да је откривају, а са друге, њиховим нескривеним тенденцијама да ограниче Пишчев простор слободе

(писања односно – дусања). Писац је „заробљеник уредника”, каже Хандке, али, што је још важније, *књижевност је заробљеник критике*, јер не дозвољава Писцу да и у самртном часу мисли на своје Дело, него на став критике у некој новинској рубрици, због чега се Писац свечано заклиње:

Никада више неће он бити у том колу подређености и предрасуда, који су се, ипак, готово искључиво састојали од изигравања другог. Остати изван тога и наставити сопственим снагама не о трошку другог: то му је онда у току година постало и задовољство. [...] Сасвим да побегне, то неће можда успети никад; јер и данас, тако дуго после те заклетве, поново је, као некад, угледао реч која му се најпре јавила као његово име. (*Ibid.*: 30)

Но, упркос томе што једна реч, један негативан појам, означава „суђење о уметности”, Писац не генерализује критику, јер је у ретким светлим тренуцима доживео да критика буде „уметност за себе” (*ibid.*: 28). То је критика која није изгубила „стожер”, чији је предмет везан за *визију*, а она је у новинској критици – о којој Хандке говори – врло ретка. Из ње је „воља за суштином узмакла пред брзо прокљувљивим задњим намерама”, где се „уместо да се производи критика, водила курвинска политика” (*ibid.*: 29). Новинска критика нема предвечношћу великих изгледа на трајање, па, ипак, то је не ослобађа обавеза и одговорности; не ослобађа дужности пред Истином. Хандке се, у ствари, обрушава на неаутентичну књижевну критику која гомилом псеудокњижевних фраза, конфузношћу лишеном суштине, прикрива своју духовну празнину; на критику која је Истину књижевног дела претпоставила псеудоистини (лажи) политике; на критичара који је себе претпоставио самом Делу, онога који се држи чувених речи Анатола Франса: „Говорићу вам о себи говорећи о Хамлету”. Због тога и саме новине, као што тврди Бела Хамваш, „немају шта да траже на олтару Логоса”, писаћем столу.

Књижевна критика и критичари о којима је овде реч не припадају (иако би требало) свету аутентичног књижевног бивствовања, односно *књижевној реалности*.³ Они чине део спољашњег света, такозваног „периферног бивствовања”, коме је аутор посветио добар део приповести *Поподне писца*. Тачније, приповест је изграђена на строго одељеним световима, односно реалностима, при чему је потпуно јасно која је од њих суштаственија, смисленија и аутентичнија, иако је *животна* реалност наспрам *књижевне* представљена богамијим

³ Ова Хандкеова теза је сасвим у дослуху са Андрићевим ставом да је критика „секундарна духовна делатност, ако је уопште духовна – пре интелектуална”, подсећајући на речи Вука Караџића да је „једно о неком послу лепо и паметно говорити, а сасвим друго знати га добро и успешно обављати”.

низом асоцијативних слика, сусрета, свакодневних догађаја, шума и звукова из непосредне околине у којој Писац живи и оне у коју одлази. Али, откуда Пишчева потреба за изласком у свет, симболично представљена и као усмеравање пажње, али и као физичко измештање са периферије (на којој живи) у центар (где се налази локална гостионица коју колоквијално зове „Бувара“)?

Процес *екстериоризације*, излазак „у свет”, инициран је вишеструко: Писац је најпре друштвено биће; он је „део света”, чак и када га тај свет не прихвата као свог, из чега се рађа усамљеност као Пишчев удес; његова „књижевна егзистенција” оптерећена је тешком сенком читаоца и, посебно, критичара (са „периферне егзистенције”), чак и после вишедеценијског покушаја да јој „измакне” и ослободи је се (посебно представљеној кроз његову навiku, „заразу” прелиставања новина, нарочито оног дела званог „Култура”).

Међутим, Пишчев поподневни излазак у свет има далеко значајнији значењски подтекст у приповести, јер се вешто употребљеним инверзибилним поступком приказивања *животне реалности*, у ствари, скреће пажња на *суштину* саме приповести и њен аутопоетички аспект, који је чини особеном и значајном како у књижевном опусу овог писца, тако и у историји аутопоетичких оглашавања уопште: на *свет књижевног дела*, на *грађу* од које је саткан, на *Писање* као превођење невидљивог (света) у видљиво (Реч), путем *Језика* као инструмента којим Писац влада. Та „најнепостојанија од свих грађа”, књижевна грађа, „материјал” од којег је Дело сачињено, није, сматра аутор, „готово ништа”, али је „склоп такорећи све” (Handke: 24), јер само у додиру, контакту са светом, са Другим (тек пошто пронађе „упориште за Ништа”), то Ништа оваплоћује се у Нешто. Стварање *ex nihili* могуће је једино путем сензација које „слутњом, више него сазнањем дословце” долазе из спољног света, јер је једино на тај начин могуће буђење *првоствореног* (унутрашњег) света у Писцу, чији духовни интегритет брани пред судом оне критике и критичара којима није дато да спознају његову праву природу. Само „свете сензације” које нападају сфери интуитивног, наслућујућег и неизрецивог могу да покрену сличне невидљиве, бескрајне светове у Писцу (по хришћанском принципу: „духовно духовним доказујући”), односно да пруже онтолошки доказ аутентичног књижевног бивствовања, и то путем Језика, чији „заборав” означава Пишчеву духовну, „есенцијалну” смрт:

Откако је већ готово годину дана живео у убеђењу да је заборавио језик, Писцу је свака његова записана реченица, у којој је осећао онај трзај могућег настављања, постала догађај. Свака реч (не изговорена, него написана) настављала се у другу, допуштала му је да дише дубоко и спајала га поново

са светом; тек са тако успелим Забележеним започињао је за њега дан, а после – сматрао је, у сваком случају – до следећег јутра ништа више и није морало да му се догоди. (*Ibid.*: 7)

Аутентична, књижевна егзистенција или „књижевно бивствовање” могуће је, дакле, само у Језику, који постаје фундаментална тачка или стожер на коме су засновани сви други концепти и тезе о проблемима Пишчеве *књижевне и животне реалности*. „Књижевно бивствовање” могуће је једино као *језичко бивствовање*, јер је језик „кућа бића” (Хајдегер). Језик је она *нула тачка* до које се спушта, али и од које полази Пишчева свест о смислу и сврховитости књижевности, односно о непотребности и сувишности критике. И премда критика такође оперише језиком, њена ограниченост огледа се у употреби језика лишеног суштине, то јест одсуства моћи да продре у његове тајне. Отуда се Пишчев дар да Језиком дешифрује пра-текст, односно одгонетне најдубље Тајне (да „помери на светлост оно што стоји у сенци”) манифестује као осећање некаквог *поткрадања богова*. Због тог датог му мистичног искуства, „тренутка вечности”, рађа се кривица, односно Пишчева ноћна мора о неприпадању свету или вечној усамљености на коју је осуђен:

Онај крајичак погледа вечности – где га је још било? И ко је при свему томе смео да каже да је уметник и да упорно брани у себи унутрашњу страну света? На тај фронт питања долазио је онда следећи одговор: већ тиме што сам се издвојио – пре колико година? – и ишао по страни, да бих писао, признао сам, као човек друштва свој пораз; доживотно сам себе одвојио од других. Седео ја и до краја овде са народом, поздрављан, грљен, посвећен његовим тајнама – ипак му никада нећу припадати. (*Ibid.*: 57)

Пут Језика указује се као пут Смисла, пут превођења невидљивог садржаја (грађе) у видљиве облике (Речи), али и као пут Пишчеве трајне усамљености и искушеништва (нарочито испоњених у поподневним сусретима са људима „из центра” или локалне гостионице), иако он није нити на друштвеним нити на социјалним маргинама. „Језичност људског бића подразумева смисао као егзистенцијалну потребу, тј. смисао за услов сопственог поступка” (Крnić Ракошевић 2012: 55). Саприпадност језика и смисла темељи се на језику као трансценденталном услову сваке (сврховите) делатности човека у свету, а то значи језика – као конституенса смисла (*ibid.*). Но, за Писца, осим што је „конституенс смисла”, језик је и конституенс егзистенције, јер се само кроз њега потврђује његово истинско и истинито (књижевно) бивствовање. Језик Писцу даје онтолошко утемељење, потврђује његово постојање, пре свега пред собом,

па тек онда пред светом. Свака *написна* реч за њега је својеврсна иницијација, а сваки *заборав језика* претња смрћу. Због тога би било прецизније, а можда и истинитије, рећи да је аутопоетичка приповест *Поподне писца* пре иницирана идејом о Писању као отпору према смрти и такорећи њеном порицању, па тек онда идејом порицања вредности неаутентичне (новинске) књижевне критике.

Писац путем језика преводи невидљиви свет у видљиве облике, али процес превођења, односно потчињавања невидљивог и наслућеног видљивом – Написаном, подразумева неку врсту издаје, јер је реч о непреводивости неизрецивог мистичног искуства у речи и појмове. А „пред тајном, (људски) дух се отвара, а уста затварају” (Šušnjić 1995: 272). Због тога се сâм процес Писања артикулише као Доживљај, који би се најсликовитије могао изразити синтагмом из српске народне књижевности – Тамни вилајет. *Извлачење на светлот онога што стоји у тами* у тесној је корелацији са значењем ове синтагме, чији је смисао изражен откривањем (осветљавањем) садржаја онога што се извлачи из дубина и тмина („људског, одвише људског”, како би рекао Ниче).

Као један од најважнијих сегмената у приповести *Поподне писца* издваја се сусрет и дијалог са Преводиоцем, који једини може да разуме муку „издајства речи”, односно једини да ослободи Писца „кривице” задирања у сфере „задњег дворишта”, дубоког, мрачног, оностраног, које га дели од света коме, по иманенцији, припада и који га чини вечитим усамљеником. Тајна разумевања Писца и Преводиоца темељи се на уверењу да обојица трагају за *дешифровањем пра-текста*, али док је Писац у власти мучне неизвесности и сумње (а онај ко сумња у смисао стварања, сумња у све – каже Настасијевић), Преводаца остаје „у предњем дворишту”, као *са-учесник* у писању, *духовно присутан*, лишен неизвесности, али је његово бивствовање такође искључиво књижевно (аутентично), за разлику од периферног, коме припада „свет”:

Тај праг више не прекорачити! Остати у предњем дворишту! Коначно могу да саучествујем, и не морам, као некада, да будем у главној улози, и само тако, као саучесник, смем и ја, коначно, да покажем адуте! Само у превођењу – поузданог текста – уживам у својој духовној присутности и осећам се испреним. Јер, за разлику од раније, знам да је тада сваки проблем решив. Додуше, увек поново се мучим, али се више не мрцварим, и не чекам више да се заметне она мука у којој стичем право да пишем. Преводаца поседује извесност, и потребан је. [...] чезнем за превођењем као за својом кућом. [...] док сам својевремено сам себи често изгледао као издајник, сада свакодневно доживљавам себе оданог. Превођење ме односи у дубоки мир. И, погледај, пријатељу: та чуда која доживљавам одмах и

остају – сада не више у улози Јединог. Још увек је довољна једна права реч да мој отежали ход, и поред старости, пређе у трчање! Остаје и даље она непромењена ужурбаност – само, она ме више не присиљава да мудрујем, него ми допушта да будем пријатно површан. Тако, приказујући, највише могуће лепим, твоје ране, скривам ја своје. Да умрем за писаћим столом, то желим откако сам преводилац. (Handke 2018: 63–64)

Овај сегмент о поетици превођења, складно укомпонован у структуру и садржај пишчеве аутопоетике, осим што показује духовну сродност двеју дисциплина – Писања и Превођења, као облика одгонетања Тајни света и човека – у функцији је афирмације стваралачког чина – Писања, а никако у функцији деморализације и окретања (младих) писаца од списатељског позива. Напротив. Способност скретања пажње читаоца са бурне и динамичне *животне* на још живљу, истинитију и дубљу *књижевну реалност*, даје приповести карактер књижевног манифеста. А коме је такав текст намењен? Свима за које је књижевност *област духовна*, како би рекао Винавер, јер захтева велики (духовни) напор и дубоко мистично искуство целог бића (Vinaver 2012: 9). Будући духовна, књижевност се показује и као искушенички позив, јер Писац више не припада „овом” свету, него му књижевност омогућава бивствовање у једној вишој реалности, чији је олтар писаћи сто, као место на коме се Писац *преображава* („постаје правичан”), иако осуђен на вечну осаму. Осим тога, приповест је намењена онима који књижевности приписују миметичку, а не стваралачку природу, и који на њеним темељима зидају сопствено здање – књижевним и новинским критичарима (оним истим који књижевну вредност Хандкеовог дела потчињавају историји и политици, постављајући питање: треба ли спалити Хандкеа?!). Апострофирајући духовну природу књижевности наспрам „материјалне” природе критике, Хандке претпоставља *трајност* и *важност* књижевности (као стваралачког позива) *пролазности* и *сувишности* критике. Тиме оставља трајно завештање будућем Писцу и будућем Читаоцу о важности и сврховитости бављења књижевношћу, као једином смисленом трајању које се опире пролазности:

Пустити да бива. Пустити да важи. Представљати. Пре-давати. Надаље обрађивати најнепостојанију од свих грађа, твој дах; бити његов механичар. (*Ibid.*: 70)

Књижевност је ентелехија, суштаство, магија, „метафизичка делатност живота” (Ниче), а то значи: не толико с оне стране физике, колико с ове стране физике живот човека биће онакав каквим га учини уметност, односно књижевност. У том смислу, Хандкеова приповест у знаку је виталистичке (књижевне) фило-

софије, јер слави *живот књижевности*, упркос свим неповољним околностима и опасностима савременог света (ери дигитализације у којој се губи магија рада за писаћим столом, тим „олтаром Логоса”; електронским књигама које умањују читалачку страст и ужитак) и манипулацијама које намећу „књижевни паразити” – књижевна и новинска критика. *Поподне писца* је приповест која атакује на савест и Писца и Читаоца, на духовно буђење, рилкеовски надахнуто указујући на то да је „добро бити осамљен, јер је осамљеност тешка”, а „околност да је нешто тешко мора нам бити разлог више и да га творимо” (Rilke 1981: 37).

На крају, с правом се може поставити питање о оправданости писања овог текста, будући да и њега можемо подвести под појам *књижевне критике*, против које Хандке подиже глас. Своју оправданост налазимо у уверењу да је једини смислен и оправдан онај критички текст који има елементе иманентне самом књижевном делу које проучава, дакле, *мора* га посматрати, проучавати и тумачити као духовну творевину; мора му прићи као саучесник у стваралаштву, а не као судија и, изнад свега, мора бити у служби афирмације књижевности, а не своје сопствене.

Извори

1. Хандке, Петер (2018), *Поподне писца*, Нови Сад: Прометеј. [Handke, Peter (2018), *Popodne pisca*, Novi Sad: Prometej]
2. Хандке, Петер (2020), „Желим да оно што стоји у сенци померим на светлост”, *Букмаркер*, издање 1, бр. 2, Београд, децембар 2020, 6–7. [Handke, Peter (2020), „Želim da ono što stoji u senci pomerim na svetlost”, *Bukmarker*, izdanje 1, br. 2, Beograd, decembar 2020, 6–7]

Литература

1. Винавер, Станислав (2012), *Одбрана песничтва*, Дела Станислава Винавера, књига 2, Београд: Службени гласник. [Vinaver, Stanislav (2012), *Odbrana pesništva*, Dela Stanislava Vinavera, knjiga 2, Beograd: Službeni glasnik]
2. Крњић Ракочевић, Мирјана (2012), *Језик и смисао*, Београд: Задужбина Андрејевић. [Krnić Rakočević, Mirjana (2012), *Jezik i smisao*, Beograd: Zadužbina Andrejević]
3. Пикон, Гаетан (1965), *Писац и његова сенка*, Београд: Култура. [Pikon, Gaetan (1965), *Pisac i njegova senka*, Beograd: Kultura]
4. Радаковић, Жарко (2018), „Петер Хандке – доследно до краја”, у: Петер Хандке, *Поподне писца*, Нови Сад: Прометеј, 75–78. [Radaković, Žarko (2018), „Peter Handke – dosledno do kraja”, u: Peter Handke, *Popodne pisca*, Novi Sad: Prometej, 75–78]

5. Рилке, Рајнер Марија (1981), *Писма младом песнику*, Београд: Графос. [Rilke, Rajner Maria (1981), *Pisma mladom pesniku*, Београд: Grafos]
6. Секулић, Исидора (2000), *Изравнања*, Београд: Гутенбергова галаксија. [Sekulić, Isidora (2000), *Izravnanja*, Београд: Gutenbergova galaksija]
7. Шушњић, Ђуро (1995), *Знати и веровати: теоријске оријентације у проучавању религије и атеизма*, Београд: Чигоја штампа. [Šušnjić, Đuro (1995), *Znati i verovati: teorijske orijentacije u proučavanju religije i ateizma*, Београд: Čigoja štampa]

Марија С. Јефтимјевић Мићајловић
Institut für serbische Kultur – Priština / Leposavić

EIN WORT ÜBER „LITERARISCHES DASEIN“
ODER PROLEGOMENA FÜR DEN ÜBERFLÜSSIGEN
KRITIKER (PETER HANDKE, *NACHMITTAG EINES
SCHRIFTSTELLERS*)

Zusammenfassung

In der vorliegenden Arbeit wird Handkes autopoetische Erzählung *Nachmittag eines Schriftstellers* (1989) analysiert, die einerseits auf die Glaubwürdigkeitskrise der Fachrezeption hindeutet, und andererseits zu einer Form des Widerstands gegen jene unauthentische literarische Kritik wird, die sich dem literarischen Werk überordnet und in den Dienst der Politik und tagespolitischer Schriften stellt. Allerdings hat Handke seine Kritik der Kritik (vor allem der Zeitungskritik und solcher, in der es keine Literatur/Kunst gibt) nicht wie zu erwarten auf deren Leugnung (Redundanz) reduziert, sondern im Gegenteil auf die Bejahung der Literatur und des Schöpfungsakts – Schreibakts, wodurch er dem künftigen Schriftsteller und dem künftigen Leser ein dauerhaftes Vermächtnis über die Bedeutung und Zweckmäßigkeit des Umgangs mit Literatur hinterlassen hat; über die Bedeutung authentischer "literarischer Existenz", die nur in der Sprache als "Haus des Seins" (Heidegger) möglich ist.

► **Schlüsselwörter:** Peter Handke, *Nachmittag eines Schriftstellers*, Literaturkritik, literarische Existenz, Schreiben, Schriftsteller, Übersetzung, Sprache.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

821.112.2(436).09 Хандке П.(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп "Лингвистичка, приповједачка и преводна проблематика у епском опусу Петера Хандкеа" (2021 ; Бања Лука)

О поетици међупростора и међувремена : германистичко-славистички сусрети поводом додјеле Нобелове награде Петеру Хандкеу : зборник научних радова = Zur Poetik der Zwischenräume und Zwischenzeiten : Germanistisch-slawistische Begegnungen anlässlich der Nobelpreisverleihung an Peter Handke : Sammelband / [Међународни научни скуп "Лингвистичка, приповједачка и преводна проблематика у епском опусу Петера Хандкеа", Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци 24. и 25. маја 2021. године] ; [уредници Анђелка Крстановић, Андреја Марић] ; [превод Михаел Ресановић]. - Бања Лука : Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, 2022 (Источна Илица : Print Shop). - 246 стр. : илустр. ; 23 cm

Радови на срп. и њем. језику. - Тираж 100. - Биографије: стр. 232-246. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад.

ISBN 978-99955-58-83-3

COBISS.RS-ID 137155073